

Тема с продължение

Организирана престъпност

Видове престъпни сдружения и критерии за тяхното разграничение в съдебната практика

Доц. д-р Ива Пушкарлова*

Българският наказателен закон познава три вида престъпни сдружения – (обикновена) престъпна група, престъпна организация и организирана престъпна група. Първите две са класически за българското наказателно право, а третият е въведен през 2002 г. в отговор на международни задължения съгласно Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност от 2000 г.

Тази значима законодателна намеса с въвеждането на организирана престъпна група (ОПГ) е силно критикувана заради непрецизността на въведеното в чл. 93, т. 20 от Наказателния кодекс (НК) определение за ОПГ.¹ Дефиницията разкрива и множество други концептуални недостатъци, които с течение на времето съществено влошават съдебната практика по прилагане на разпоредбите за противодействие и наказване на организираната престъпност.

Като изхожда от подробен анализ на закона и на над 700 съдебни акта и като приобщава знания от неправните науки, настоящата публикация си поставя за цел да очертае трайни и непреодолими по тълкувателен път нормативно обусловени практически проблеми, както и да предложи съответни нормативни решения.

Липса на единна законоустановена система за класифициране на трите вида престъпни сдружения

Основните практически затруднения произтичат от **отсъствието на единна законоустановена система за класифициране на трите вида престъпни сдружения, построена върху ясни законови критерии**. Изводът произтича от следните наблюдения.

---

¹ Вж. напр. Пушкарлова, И., Форми на организирана престъпна дейност по НК на Република България, 2011 г., с. 39 и сл., с. 242 и сл.

▪ *Първо, единствено ОПГ разполага със законово определение.* То е съобразено с възгледи, понятия и нормативни подходи на Конвенцията, а не на българския закон. При неговото въвеждане липсва целенасочено и прецизно съгласуване с вече използваните от НК видове престъпни сдружения и свързаните с тях понятия.

Отсъстват както дефиниция на **родовото понятие за „престъпно сдружение“**, така и определения на престъпната група и престъпната организация. Разграничението между двете е провеждано в съдебната практика в периода между 50-те и 80-те години на XX век при действието на два наказателни закона, но преди въвеждането на ОПГ, като никое от двете сдружения не е изрично дефинирано от съдилищата.²

Това поставя въпроса за признаците, които трите сдружения споделят и съответно – по които се различават, *според закона*. Чрез анализ на съдебните възгледи за различията между престъпната група и престъпната организация и определението по чл. 93, т. 20 от НК, науката извежда определение на родовото понятие, както и на „престъпната група“ и „престъпната организация“.³ Според тях дефинитивни белези на престъпните сдружения, служещи и за критерии за разграничение, са: численост, трайност, структура, предмет на дейност. **Нито законът, нито съдебната практика обаче съдържат ясни указания за разграничение по тези критерии**, поради което те остават в голяма степен абстрактни.

Така, например, практиката **разграничава „престъпната група“ и „престъпната организация“ преди всичко количествено**, а указания ѝ са по-скоро ориентиращи.⁴ Обикновената престъпна група е по-малобройна, по-нетрайна и по-слабо структурирана в сравнение с престъпната организация и има по-прост за изпълнение предмет на дейност. Това обаче не значи, че тя не може да бъде многобройна, трайна и/или със сложен предмет на дейност.

В същото време **както в практиката, така и в закона липсва всякакъв опит за разграничаване на ОПГ от което и да е от двете други престъпни сдружения**. Въпросът стои особено остро при диференцирането от престъпната организация. И двете сдружения имат минимална численост от трима участници⁵, по-трайни са от обикновената престъпна група, структурирани са с повече от две

---

² Вж. например Р 1346-55-П, Р 1581-55-П, Р 626-57-І, Р 653-57-І, Р 669-57-І, Р 699-58-ВК, Р 9-60-І, Р 271-61-І, Р 277-63-П, ТР 91-63-ОСНК, Р 383-64-І, Р 643-65-П, Постановление 3-70-Пл, Р 53-76-І, ТР 23-77-ОСНК, Р 19-83-П, Р 83-85-П, Р 1-88-І.

³ Пушкарова, И., Цит. съч., с. 118 – 122.

⁴ ТР 23-77-ОСНК.

⁵ За организацията това следва от указанията на съдебната практика, че организацията е по-многобройна от обикновената престъпна група, а минималната численост на последната е двама участници.

йерархични нива с възможна специализация на звена⁶, предназначени са за сложна престъпна дейност. Единствените формални разграничителни критерии са изискванията за наказуемост на престъпленията от предмета на дейност на ОПГ – да са повече от едно и да са наказуеми с три години лишаване от свобода или по-тежко наказание (чл. 93, т. 20 от НК). Те обаче са твърде относителни и почти нямат практическа полезност. Те не изключват възможността организацията да има за предмет на дейност множество престъпления с описаната наказуемост. Самите праговете на наказуемост са твърде ниски и дейността на всяко по-сложно престъпно сдружение ги преодолява, а повечето престъпни сдружения са насочени към изпълнение на множество престъпления. Това очертава законовите понятия за ОПГ и престъпна организация като относими към **едно, а не към две явления**.

▪ *Второ*, от по-задълбочения анализ на закона изглежда, че **критерият, по който законодателят разделя видовете престъпни сдружения, е видът на престъпната дейност**, извършвана от техни участници („в изпълнение на решение“ на сдружението) или по тяхно възлагане („по поръчение“). Видно от сравнението между съставите, те се различават по това какъв е видът на извършваното престъпление. Останалите критерии не участват при изграждане на съставите на Особената част, които включват като свой обективен признак определени по вид сдружения. В същото време никой от тези състави, квалифицирани с признака „в изпълнение на решение или по поръчение“ на престъпно сдружение, не сочи едновременно всички видове сдружения. Така излиза, че **съответната престъпна дейност е дефинитивно свързана от закона с вида на сдружението**.

Изпълняваната престъпна дейност обаче е не само озадачаващ, но и некомпетентно и произволно използван критерий.

От една страна, **това не е предметът на дейност**, тъй като няма изискване съответното сдружение да е създадено *с цел* да извършва дадения вид престъпления. Единствено предметът на дейност обаче би могъл да има значение на разграничителен критерий, тъй като е дефинитивен белег на родовото понятие.

От друга страна, **логически е напълно необяснимо как законодателят е свързал вида на престъплението с вида на сдружението**. Трите вида сдружения не са използвани заедно в нито един състав. За сметка на това ОПГ е използвана като единствен вид сдружение в съставите на 19 престъпления (чл.чл.116, 131, 155, 156, 159, 159г, 199, 208, 235, 240а, 242, 253, 256, 260а, 278а, 307г, 319б, 319д, 354а от НК), а обикновената престъпна група и престъпната организация са използвани заедно в състави само на четири (чл. 213а, чл. 280 – 281 и чл. 346 от НК).

---

⁶ Вж. подробности у **Пушкарлова, И.**, Цит съч., с.158-242.

Междувременно ОПГ и квалифицираните престъпни групи и организации по чл. 321а от НК са използвани в съставите на чл. 142 и чл. 330 от НК.

Възгледът, че даден вид престъпна дейност може да се изпълнява само от определен вид престъпно сдружение, е твърде неверен, ако изобщо законодателят го споделя осъзнато. Той е характерен за структурната теория за организираната престъпност, която е най-ранният опит за обяснение на явлениято и е преодоляна в световен мащаб към 70-те години на ХХ век. Това схващане не се подкрепя от обективното състояние на престъпните пазари, които не се разграничават според вида на опериращите на тях сдружения. Така например, на пазарите на наркотични вещества, в оръжейния трафик, контрабандата на акцизни стоки, трафика на хора, сводничеството могат да бъдат открити всякакви видове сдружения. Законът обаче въвежда по-голяма отговорност само за извършител, действащ в изпълнение на решение или по поръчение само на ОПГ. Няма никаква житейска и правна логика за телесна повреда, поръчана от ОПГ, да се носи отговорност по специален квалифициран състав, а при телесна повреда, поръчана от друг вид престъпно сдружение, това обстоятелство да е само индивидуализиращо.

Аналогично, не е ясно защо според законодателя само палеж, извършен в изпълнение на решение или по поръчение на обикновена престъпна група или престъпна организация, изисква преследване по квалифициран състав, а същото престъпление, извършено в рамките на дейността на ОПГ – не. Пак така остро стои въпросът и с изнудването, което е широко използвано средство в дейността на всякакви по вид престъпни сдружения, но се наказва по квалифицирания състав на чл. 213а, ал. 3, т. 3 от НК само при съпричастност на обикновена група или организация.⁷

В резултат на това хаотично законодателстване възниква небалансирана наказателноправна реакция към организираната престъпна дейност, характерна с множество нормативни празноти и преувеличена насоченост към ОПГ. Липсва единен наказателноправен отговор срещу организирана

---

⁷ Не може да се подмине и законодателна промяна на чл. 354в, ал. 2 от НК от 2006 г., с която видът на престъпното сдружение бе променен от група или организация – на ОПГ. Така възникна пряко стълкновение между този текст и чл. 321, ал. 2 от НК, който до 2010 г. също предвиждаше отговорност за ръководене и образуване на ОПГ с предмет на дейност престъпление по чл. 354в, ал. 1 от НК, но наказанията бяха различни. Колизията бе преодоляна с изменение на чл. 321, ал. 2 от НК, но по-същественят проблем остана – беше декриминализирано ръководенето, образуването и финансирането на престъпни групи и престъпни организации, насочени към престъпления по чл. 354в, ал. 1 от НК. Няма съмнение, че такива сдружения заемат значителен дял от престъпния пазар на наркотични вещества. Наказателноправната защита срещу тях остана в приложното поле на чл. 356б, ал. 2, вр. с чл. 356а от НК, които след 2000 г. могат да се използват само ако предметът сдружението е *приготовление* към престъпление по чл. 354в от НК. Тяхната наказуемост не позволява да бъдат сериозно обсъждани като инструменти за противодействие на организирана престъпна дейност и практика по тях липсва.

престъпност, изпълнявана независимо от вида престъпното сдружение. Нормативните празноти засягат предимно дейността на престъпните групи и престъпните организации, с което се създават условия за стимулиране на тези явления. Правосъдният им отговор е затруднен от необходимостта срещу тях да се използват, доколкото съществуват и са приложими, алтернативни текстове, създадени за конвенционалната престъпност. Във всички тези случаи наказателната репресия е чувствително намалена.

Така например при убийство, извършено „в изпълнение на решение“ на ОПГ, отговорността на дееца се ангажира в условия на идеална съвкупност между чл. 116, ал. 1, т. 10 и чл. 321, ал. 2 от НК, тъй като изпълнителят е и участник в групата. По необходимост престъплението се извършва и с цел да бъде прикрита или улеснена престъпната дейност на групата, а мотивацията на дееца може да бъде повлияна и от користна цел. При такава фактическа обстановка е необходимо да се обсъдят и възможни допълнителни квалифициращи признаци, вкл. предварителен умисъл. Ако деецът е участвал и в самото вземане на решението, отговорността му по чл. 321 ще се носи за ръководене, тъй като вземането на решения е *par excellence* ръководна дейност. Обсъжданата хипотеза изобилства на отегчаващи обстоятелства, вкл. множество квалифициращи признаци, и би могла да обуслови безсрочно наказание.

Ако обаче убийството е извършено в изпълнение на решение на група или организация, които не покриват критериите на чл. 321а, единствено приложими са част от квалифициращите признаци на чл. 116, ал. 1, ако бъдат установени. Всички особености, свързани с престъпното сдружение, са индивидуализиращи, а репресията едва ли би надхвърлила специалния максимум на лишаване от свобода.

Решението е точно обратното, ако извършеното е изнудване по чл. 213а, ал. 3, т. 3 от НК. Това веднага поставя въпроса за законодателните съображения да се допусне противоположен подход при по-леко по вид престъпление и по-прости по вид престъпни сдружения.

▪ *Трето*, липсва ясен отговор на въпроса дали сдруженията не се **разграничават по своята обществена опасност и достигнат стадий на организационно развитие.**

Макар в теорията да се приема, че най-ниска по принцип е опасността на обикновената престъпна група, която е и организационно най-незряла, а най-опасна и организационно еволюирала е ОПГ, и този критерий е твърде абстрактен (приблизителен) и непрактичен. Той е валиден при равни други условия при сравнение на големи множества сдружения за научни цели, но **не е достатъчен за прецизно определяне на вида на сдружението в гранични случаи за целите на**

правната квалификация. Той например категорично не позволява разграничение между престъпната организация и ОПГ, всяка от които може да бъде с твърде различна сравнителна опасност – сдружения с признаци на всеки от двата вида могат да бъдат повече или по-малко опасни в сравнение със сдружения с признаци на другия вид. Предвид трудността в определяне и на разликите в тези признаци, включително предмета на дейност, на практика не може да се твърди предварително кой от двата вида сдружения е по-опасен. Тъй като те не са включени заедно в никой състав на Особената част, съдебната практика не е имала възможност да провери дори в отделни случаи разликата между тях. В единствените хипотези на чл. 142 и чл. 330 от НК, където ОПГ се конкурира с квалифицирана престъпна организация по чл. 321а от НК, липсва съдебна практика, засягаща въпроса за разграничението им.

Следва да се отбележи, че **няма задължителна закономерност в еволюционния организационен път на престъпните сдружения.** Едно сдружение може да възникне директно като престъпна организация или първо се образува като обикновена престъпна група и постепенно да премине към организация или ОПГ. Законът и съдебната практика не съдържат критерии за разграничение на тези периоди в развитието на сдружението. Дори не е сигурно дали правосъдието би третирало сдружението във всяка от фазите му като едно, а не като три различни.

Еволюцията не е и еднопосочна. При различни обстоятелства – риск от разкриване, динамика на престъпния пазар, вътрешно-организационни процеси и пр. – организирани престъпни групи и организации преминават или привидно се разпадат на мрежи от по-прости сдружения. Такава хипотеза, изглежда, не е законодателно осмислена, тъй като за нея липсва ясна квалификация.

Оттук, на важни практически въпроси липсва отговор в закона, а те са особено значими за правилната правна квалификация: Ако едно сдружение е сменяло своя вид в хода на своята дейност в процесния период, за какъв вид би следвало да бъде считано за целите на правната квалификация? Какво е значението на посоката на еволюиране? Възможна ли е изобщо теза, че сдружение, което се усложнява в посока към организация и ОПГ, е по-опасно от такова, което се опростява към организация и обикновена престъпна група, или от значение са причините за това и престъпните цели? Как се установява в кой момент какъв е видът на сдружението? Ако едно сдружение се разраства само хоризонтално при структура от само две йерархични нива, престава ли да бъде обикновена група, ако е трайно и многочислено и изпълнява сложна престъпна дейност?

Съществени и неблагоприятни отклонения в практиката, породени от нормативен дефицит

В резултат на описаните нормативни дефицити в практиката се наблюдават съществени и неблагоприятни отклонения.

Трябва със съжаление да се признае, че тяхното бързо разпространение и стабилизиране се дължи изключително и на **тенденцията на шаблонизиране на съдебните актове**, характерна за съвременното българско правосъдие. С нея е свързана и намаляващата взискателност към задълбочен и индивидуален правен и фактологичен прочит на делата. Фактическата и правната сложност на материята, свързана с организираната престъпна дейност, която е в основата и на създаването на специализирани съдебни органи, контрастира с еднотипния, често повърхностен и несъответен на изложените факти правосъден подход, придаващ на съобразителната част на актовете неуместна теоретичност. Макар обсъжданите тук проблеми да са обусловени от закона, от актовете на съдебната власт не изглежда те да са осъзнати и осмислени и да е формирана системна нагласа за тяхното преодоляване. За сметка на това толкова по-ярко се открояват актовете, представляващи положителни примери за обратното.

Нормативнообусловените негативни тенденции в практиката са основно три.

- *Първата* е **необоснованото преувеличаване на приложното поле на ОПГ, водещо до сливане на това понятие с родовото понятие за престъпно сдружение**. Това поражда правосъдна нечувствителност към другите два вида престъпни сдружения, които се разпознават само когато са предвидени извън конкуренция с ОПГ в даден престъпен състав. Анализът на съответните малобройни съдебни актове обаче показва, че за **доказването на групата и организацията се използва стандарт, практически неразграничим от този на ОПГ**. Оттук възниква ясно изразена нагласа всяко престъпно сдружение да се квалифицира като ОПГ, а при недостиг на доказателствена обезпеченост на всички признаци от дефиницията, явлението изобщо не бива признавано за престъпно сдружение.⁸

- *Второ*, **компрометирана е границата между приложните полета на престъпните сдружения и съучастието**. Основното отклонение изразява убеждение, че ако едно престъпно „съ-дружие“ не е ОПГ, то между лицата е налице

---

⁸ Все в същата посока е и предпочитането на чл. 321, ал. 6 от НК, който се отнася до явление, различно от престъпно сдружение, вместо чл. 321а от НК.

съучастие. Границата между двете е силно опростена, формализирана и сведена до броя извършители или до броя на престъпленията, извършени от тях. Не се обсъжда потенциалното наличие на престъпна група или организация. Тенденцията е валидна както за съдебните, така и за прокурорските актове.

▪ *Трето, съдържанието на дефинитивните признаци на ОПГ по отделно и съотношението помежду им е неясно, поради което те не служат за практически критерии за разграничаване на ОПГ от близки до нея явления.*

Описаните по-горе тенденции се проявяват преди всичко при работата на съдебната власт с определението за ОПГ и по-конкретно – с тълкуването и разпознаването нейните численост, трайност, структура, предмет на дейност и свързаните с тях форми на организирана престъпна дейност (участие, ръководене, образуване).

Така, например, в група актове се среща конструкция, която извежда признаците „трайност“ и „структурираност“ от признака „численост“⁹, макар всеки от тях да е самостоятелен. Няма съмнение, че едно многочислено сдружение може да бъде нетрайно и слабо структурирано, както и че относително малочислено сдружение може да е трайно. Доколкото е налице зависимост между обсъжданите признаци, тя е по-скоро еднопосочна и свързана с предимство на структурата – развита и сложна структура косвено насочва към числеността, а не обратното.

Макар числеността, придобила известност в практиката като „количествен критерий“ по чл. 93, т. 20 от НК, да се коментира постоянно, анализът на актовете не позволява да се установи **как правосъдието определя (броя на) участниците в престъпното сдружение и как и дали ги разграничава от техни инцидентни и дори системни съучастници, външни за него.**¹⁰

Изглежда проблемите започват още при полицейското разследване, за което е характерна **нагласа да приема всички лица, съпричастни към дейността на едно престъпно сдружение, за негови участници.** Прокурорската и съдебната практика оставят впечатление за безкритичност към този подход. Той не само засилва доказателствените рискове да пропаднат обвинения за участие в престъпно сдружение. Далеч по-значима е опасността от пропускане или неправилно квалифициране на дейности, например, по продължавано образуване на

---

⁹ „Участниците в деянието са повече от трима, следователно е установено от обективна страна, че се касае до структурирано трайно сдружение на повече от три лица, действащи обединено и с обща цел, съгласувано да извършват в страната престъпления, наказуеми с повече от три години лишаване от свобода“ (Присъда на Специализиран наказателен съд (СНС от 15.02.2012 г. по НОХД №25/2012 г., Присъда на СНС от 09.06.2014 г. по НОХД № 517/2013 г., Присъда на СНС от 18.07.2014 г. по НОХД № 1389/2013 г.).

¹⁰ Този материалноправен въпрос изглежда силно зависи от процесуални стратегии на обвинението, вкл. предпочитания за постигане на осъждане по споразумение с едни обвиняеми с възможност да свидетелстват в производството срещу други обвиняеми.

сдружението, включително допълване и развиване на структурата му чрез набиране на нови участници. Въздействието върху другото като проявление на поведението му на участник следва да се разграничава от неговото привличане като участник. Множеството външни сътрудници, понякога дори трайно подпомагащи дейността на сдружението, е характерно например за сдруженията с предмет на дейност каналджийство, сводничество и престъпления с наркотични вещества¹¹. Управлението на приноса на тези лица, на тяхната мотивация и тяхната лоялност е ръководна дейност, макар те да не са участници.¹² Тези особености могат силно да изменят индивидуалната обществена опасност на всеки от автентичните участници в такива сдружения и радикално да повлияят на квалификацията на изпълнителните деяния и вида на сдружението.

Следва да се отбележи, че неправните хуманитарни науки, изследващи феноменологията на групите, предоставят критерий за определяне на участниците. Това са **всички лица, които са ангажирани с постигане на целите на групата, а не просто с изпълнение на отделни задачи.**¹³ Предизвикателството пред съдебната практика е да разграничава двата вида поведение.

Признакът „трайност“ често неправилно се свързва или с предмета на дейност¹⁴, или с устойчивостта на персоналния състав на сдружението и връзките между участниците¹⁵, или с функциите им.¹⁶ Според разпространен съдебен възглед

---

¹¹ При тези дейности стандартно се ползват посредници и изпълнители на услуги, които подпомагат предмета на дейност (транспортни услуги, предоставяне на помещения, набиране на клиенти, преносители на наркотици („мулета“) и др.).

¹² Виж например фактологията в **Обвинителен акт по пр. пр. 429/2012 г. на СП**. Описано е сдружение от пет лица за трафик на кокаин от Бразилия. Довереникът на лидера, заедно с друг участник, отговаряли за набирането на „мулета-гълтачи“ из средите на лица с нисък социален статус, криминално минало, бивши затворници. Тези лица са външни сътрудници, а не участници в сдружението. Като елемент от ръководната си дейност лидерът ги одобрявал и убеждавал с мотиви за лесна печалба. По **НОХД №15/2010 г. на СНС** е установена група, в която ролята на двама участници е изрично определена като „отговорност по обезпечаване на надеждността на т. нар. „наркомулета“.

¹³ **Попова, П. Г. Кирилов**, „Структура и лидерство в престъпните сдружения“, август 2018 г., ФРП (www.justicedevelopment.org/index.php/docs/show/sadebna-praktika-po-dela-za-organizirana-prestapna-deynost-2.html). Подобно у **Р 108-11-П, Р 581-11-П, Р 294-13-П, Р 225-14-П, Р 551-14-П**.

¹⁴ „Дейността им не е инцидентна – за някакво точно определено и конкретно престъпление, а напротив – обхваща и съгласието на посочените лица в групата относно създаване на предпоставки за извършване на множество престъпления от определен тип, като те са създавали, че с дейността си подпомагат постигането на общи престъпни резултати“ (**Присъда на СНС от 09.06.2014 г. по НОХД №517/2013 г.**). В **Присъда на СНС от 14.05.2015 г. по НОХД №259/2014 г.** съдът извежда липсата на трайност на сдружението от обстоятелството, че четиримата участници (двама от които вече осъдени по споразумение за участие в организирана престъпна група) са се сдружили за извършване само на едно престъпление. В **Присъда №1/29.02.2016 г. по ВНОХД №221/2015 г. на АСНС** се казва, че „съставомерният белег „трайност“ на сдружението ще е налице, когато съществуването на устойчива връзка между членовете на групата бъде констатирано не по принцип, а с оглед извършването на конкретните престъпления, за които е създадена организираната престъпна група“.

¹⁵ Съществувала сравнително продължително време, при един и същи персонален състав на членовете **й**, с устойчивост/трайност/на връзките между тях.“ (**Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г.**).

„изискването за трайност на сдружението се определя преди всичко от характера и съдържанието на изградените взаимоотношения между неговите членове“¹⁷, като не следва да се свързва с времеви отрязък на съществуване на групата, а с трайна, устойчива връзка между всички/част от участниците“.¹⁸ Това тълкуване трудно се съгласува с натрапчиво повтаряното напомняне, че за съставомерността на престъпното сдружение не е нужно участниците в него да се познават.¹⁹

Според друго разбиране, с което е солидарна и теорията²⁰, вярно е обратното – сдружението е трайно „независимо, че участниците в него се менят“.²¹

Трайността на индивидуалните връзки е аргумент за определена организационна структура с отношение към разновидността на сдружението.²² При продължително обвързване на дееца с него престъпното поведение се задълбочава (ескалира).²³ Поради това трайните сдружения с устойчив състав разкриват по-голяма обществена опасност, а техните участници – по-трайни и ригидни престъпни модели, по-трудни за корекция с наказателноправни средства. Трайността на участието на отделните участници следователно влияе на индивидуализацията на отговорността им, а не доказва непременно признака „трайност“ на сдружението. Последната **не предполага устойчиви и продължителни индивидуални връзки на участниците със сдружението или помежду им.**

Нужно е обаче да се уточни, че трайността произтича от продължителността на съществуването²⁴, а не на функционирането²⁵ на сдружението. Действителното

---

¹⁶ „Така разпределените функции на участниците указват на трайност на връзките между тях“ (Присъда на СНС от 17.11.2014 г. по НОХД №1629/2012 г.).

¹⁷ Решение на АСНС №2/25.02.2016 г. по ВНОХД №160/2014 г., Присъда на СНС от 14.05.2015 г. по НОХД №259/2014 г.

¹⁸ Присъда на СНС от 20.12.2016 г. по НОХД №1035/2016 г., Присъда на СНС от 29.04.2015 г. по НОХД №179/2014 г.

¹⁹ Тази теза, изразена в ТР №23-77-ОСНК, присъства постоянно в съобразителната част на съвременните присъди и съдебни решения.

²⁰ Пушкарлова, И. Цит. съч., с. 36 и сл., Марков, Р. „Престъпна и правомерна дейност на множество лица“, 2006 г., с. 59.

²¹ Решение на АСНС №34/21.07.2017 г. по ВНОХД №112/2016 г., Решение на АСНС №9/06.03.2014 г. по ВНОХД №86/2013 г. Виж още ОА по ДП – сл. дело №319/2006 г. по описа на НСлС (пр. преписка №1142/2008 г. („През годините на съществуването ѝ броят на членовете на групата варираше между 20 и 30 лица“); и Присъда №1 по ВНОХД №221/2015 г. на АСНС („Не е необходимо персоналният състав на групата да остава един и същи“).

²² Попова, П., Г. Кирилов „Структура и лидерство в престъпните сдружения“, Цит. съч.

²³ Кирилов, Г., П. Попова „Нагласи, поведение и личностни характеристики на участниците в престъпни сдружения“, ФРП, август 2018 г., с. 3 (<http://www.justicedevelopment.org/index.php/docs/show/sadebna-praktika-po-dela-za-organizirana-prestapna-deynost-2.html>).

²⁴ Решение на АСНС № 35/20.03.2018 г. по ВНОХД № 267/2017 г., Решение на АСНС № 25/20.12.2017 г. по ВНОХД № 256/2015 г.; Пушкарлова, И., Пак там.

²⁵ Решение на АСНС №34/21.07.2017 г. по ВНОХД № 112/2016 г..

изпълнение на престъпленията от предмета на дейност не е определящ признак на сдружението. То може да бъде трайно и без да е предприело „вторичната“ дейност.

Опитът на ВКС да обедини различните разбирания не съдейства за практическото осмисляне на признака „трайност“, а води до сложни формули, ограничаващи случаите, в които сдружение би било признато за трайно.²⁶

Следва все пак да се отбележи, че продължителното функциониране, времевите аспекти на динамиката на личния състав и други особености на членствените връзки **могат да са косвени индикатори за трайност** на сдружението или критерии за установяването ѝ. По конкретни дела те могат да са сред аргументите за трайност. Те обаче **нямат значението на задължителни белези на трайността и не могат да служат за основа на работни дефиниции на практиката и възгледи за естеството на признака – особено по начин, който задължава практиката непременно да ги установява.** Такъв ограничителен подход **ефективно подменя законовия признак „трайност“ с някакви други обстоятелства**, които може да нямат нищо общо с явленията от областта на организираната престъпност и да са в различна степен присъщи на всеки вид групово изпълнение на престъпление. Проблемът нямаше да е толкова сериозен, ако тенденцията към догматизиране и шаблонизиране на съдебната практика, свързана с натрапчив процес на текстуално уеднаквяване на аналитичните части на съдебните актове, не водеше още и до тенденция индивидуални подходи за решаване на конкретно дело в контекста на даден съдебен акт да се превръщат в общовалидни правосъдни стандарти.

Следва

---

²⁶ **Решение № 581/20.12.2011 г. по НД № 2626/2011 г., II НО на ВКС** (Трайността „се установява както от времето, през което е функционирала групата, така и от трайността на връзките между отделните нейни членове“); **Решение № 415/23.02.2012 г. по НД № 2161/2011г., II НО на ВКС** („Трайността произтича от данните за времето на продължителност на съществуването и продължаваща усложнена престъпна дейност на повече от три лица“).

Тема с продължение

Организирана престъпност

Видове престъпни сдружения и критерии за тяхното разграничение в съдебната практика

Доц. д-р Ива Пушкарлова*

Продължение от бр. 9

Характеристиките на самата структура, включително нейният вид, са основен индикатор за вида на самото сдружение и винаги са източник на индивидуализиращи обстоятелства. Настоящото проучване обаче не откри нито един съдебен акт, в които видът на сдружението да е извлечен и от признаците на структурата или те да са съобразени при индивидуализацията. Описанията и анализите на признака „структурираност“ най-често са оскъдни, свързват го с неотносими обстоятелства или го смесват с други признаци. Следва настоятелно да се препоръча да бъде повишена чувствителността и компетентността на съдебната власт да разпознава видовете структури и да развие умения да извлича от тях факти с наказателноправно значение.

Така например, в отделни актове структурираността бива извеждана от общия умисъл на участниците²⁷, тяхната численост²⁸, липсата на случайност или инцидентност на сдружаването между участниците²⁹, конкретната определеност на функциите на всеки участник³⁰, наличието на „организационна връзка на йерархическа субординация“³¹, „на йерархичност, на разпределяне на ролите на участниците в групата, на изготвянето на планове за действие или схеми.“³²

Среща се твърдението, че „правната теория гласи, че разпределените функции на участниците в групата следва да указват на трайност на връзките между участниците, на установени правила между лицата, на установена йерархия в

---

²⁷ Присъда на СНС от 18.07.2014 г. по НОХД №1389/2013 г.

²⁸ Присъда на СНС от 24.04.2014 г. по НОХД №996/2013 г. („съдът намира, че според законодателя, за да се квалифицира деянието като престъпление по чл. 321 от НК, е достатъчно само от обективна страна групата да е структурирана от три и повече лица“), Присъда на СНС от 18.07.2014 г. по НОХД №1389/2013 г. („Участниците в ОПГ са повече от трима“).

²⁹ Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г. Липсата на инцидентност е относима в по-голяма степен към трайността, отколкото към структурата.

³⁰ Присъда на СНС от 18.07.2014 г. по НОХД №1389/2013 г.

³¹ Пак там.

³² Решение на АСНС №35/20.03.2018 г. по ВНОХД №267/2017 г.

отношенията³³. Тези обстоятелства имат отношение към *вида* структура и не са характерни за *всяка* структура, т.е. те са видови, а не родови признаци и липсата им не значи, че сдружението не е структурирано. В такъв пример „с цел осигуряване на по-голяма сигурност и конспиративност, групата често променяла начина си на работа и функциите на участниците“, които „не са строго разпределени“ и „често се налагало всеки да върши функции в интерес на общия замисъл..., като при нужда взаимно се заменяли“.³⁴

В организационната психология, която разработва понятието за организационна структура, последната се определя като „формална система от задачи и отговорности, които определят как участниците ще използват груповите ресурси, за да постигнат груповата цел“.³⁵ В контекста на престъпните сдружения системата е формална в смисъл на уговорена между участниците, съответно наложена от лидерското звено, и следователно ползваща се с известна устойчивост, доколкото участниците се съобразяват с нея.

От анализите на неправните науки могат да бъдат извлечени следните значими за правосъдието изводи³⁶:

▪ **Първо, обикновените престъпни групи имат органична, най-често унитарна структура и функционират на групов, а не на екипен принцип.**³⁷

Структурата е хоризонтална (плоска) и характерна с интензивна и пряка ангажираност на всички участници във вземането на решения и изпълнението на престъпната дейност, липса на ясно разграничени роли и отговорности между тях и относителна оперативна самостоятелност на всеки при изпълнение на поставените пред него задачи. Индивидуалното участие е насочено към и се изразява в осъществяване на поставени задачи, а не съпричастност към постигане на групова цел. Механизмът на сдружаване се основава предимно на избор на участници на основата на техни технически умения и опит от полза за престъпната дейност,

---

³³ **Присъда на СНС от 29.04.2015 г. по НОХД №179/2014 г.** Източникът от „правната теория“ не е посочен, макар публикуваният текст на присъдата да съдържа хиперлинк към правно-информационна система без статут на правно списание. Без съмнение такава генерализация е неуместна, тъй като изложеното разбиране – ако съдебният акт го възпроизвежда пряко – не е всеобщо възприето в изложения вид. В този смисъл е подходящо да се припомни, че научните публикации – за разлика от съдебните актове – са обект на авторско право и за тяхното цитиране действат задължителни правила, които съдебната власт като цяло коректно спазва.

³⁴ **ОА по пр. пр. №318/2012 г.**

³⁵ **Henderson, I.**, Human Resource Management for MBA and Business Masters, 3rd Edition, Kogan Page Publishers, 2017, ISBN: 9781843984597, цит. по **Попова, П., Г. Кирилов** „Структура и лидерство в престъпните сдружения“, Цит. съч., с. 3.

³⁶ Повече за видовете структури и техните особености у **Попова, П., Г. Кирилов** „Структура и лидерство в престъпните сдружения“, Цит. съч., с. 3 и сл. Авторите обсъждат подробно класификациите на структурите на органични, механистични, дивизионни и матрични и на унитарни, авторитарно-унитарни, федеративни, конфедеративни (мрежести), тоталитарно-унитарни и клубни.

³⁷ За разликата между група и екип вж. **Попова, П., Г. Кирилов** Пак там.

поради което между тях обичайно липсват дълбоки емоционални, ценностни и други връзки, а личните мотиви за сдружаване са разнообразни.

Оттук следват няколко особености.

В такова сдружение се наблюдава **ясно изразена съучастническа дейност** между самите участници и между тях и трети лица. Това затруднява отграничаването им от външните сътрудници и разпознаването на сдружението отделно от съучастието. Участниците изпълняват задачи, които заедно са си разпределили или са им поставени от ръководителя и които съчетано водят до постигане на груповата цел, макар всеки да отговаря лично само за своята задача. Външните сътрудници подпомагат изпълнението на тези задачи.

Поради липсата на ясно изразено лидерство всеки участник (може да) извършва и ръководна дейност според ситуацията. Споделеното лидерство се разпознава от практиката, според която структурираността не изисква формален ръководител.³⁸

Престъпните цели на сдружението са ограничени и **предметът на дейност може юридически да се изразява и в едно (например продължавано) престъпление.**

▪ Второ, между престъпните организации и ОПГ не може да се проведе **прецизно разграничение по белезите на структурата им, тъй като общите признаци преобладават.**

И двата вида сдружения се основават на механистична структура и функционират на екипен принцип. Тази структура е характерна с ясно разграничени роли и отговорности на участниците, йерархична субординация между тях и централизация на властта, правила за регулиране на комуникацията (включително нейното кодиране) и взаимоотношенията. Управленското и изпълнителското звено са обособени. Комуникацията, процесите на вземане на решения и разпределение на облагоите са затворени в управленското. Взаимодействието между участниците на изпълнителското ниво може да е много слабо или да липсва, а комуникацията между тях да е децентрализирана. Не всички участници са в интензивни връзки помежду си. Индивидуалното участие е интегрирано в система за съвместно постигане на общ резултат (а не просто изпълнение на задачи) и е дефинирано от строги инструкции на ръководителя,

---

³⁸ **Присъда на СНС от 20.12.2016 г. по НОХД №1035/2016 г.** („Въпросната организирана престъпна група е структурирана – има изградена структура без формален ръководител“); **Присъда на СНС от 09.06.2014 г. по НОХД №517/2013 г.** („Няма законова забрана ръководството на групата да се поеме от повече от едно лице“); **Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г.** („Никой от тримата подсъдими не е заемал ръководна роля в групата, а взаимно си разпределяли и изпълнявали ролите и конкретните задачи“). По **НОХД №884/2013 на СНС** е установена организирана престъпна група с трима ръководители и седем участници.

ограничаващи автономията на изпълнението. Механистичните структури са по-гъвкави и повишават устойчивостта на сдружението в рискова или високо конкурентна среда.

Описаното отграничава ясно престъпните организации и ОПГ от обикновената престъпна група, но не и помежду им.

Простите механистични структури са по-характерни за престъпните организации, докато по-сложните им съчетания (дивизионни и матрични³⁹) насочват към ОПГ. Така, например, едновременното наличие на функционална специализация или географско райониране на звена, появата на множество йерархични нива, сложните механизми на комуникация между тях, ясно изразената стандартизация на *modus operandi*, ясно изразена групова идентичност, силна групова лоялност и други признаци на споделена организационна култура между участниците е силен аргумент за наличие на ОПГ. Такава структура типично обслужва силно диверсифицирана престъпна дейност, включваща богато разнообразие на видове престъпления, подчинени на единен престъпен замисъл.

Тези разграничения обаче са относителни и не могат устойчиво да ръководят съда при разпознаване на вида на сдружението в гранични случаи. В тази връзка е важно становището на практиката, че „многообразието на престъпленията“, преследвани с престъпното сдружение, „са отегчаващи отговорността обстоятелства“⁴⁰, но самото им наличие е възможен допълнителен аргумент, че сдружението е ОПГ и не е обикновена престъпна група.

В практиката на специализираните юрисдикции най-често се срещат **два вида структури.**

Най-масови са сдружения с две йерархични нива без специализация на звена, най-често без формално изявен лидер и с висока степен на взаимозаменяемост на участниците.⁴¹ Последните са относително малобройни и се познават на основата на лични или семейни отношения или минал съучастнически опит. Сдружаването им се основава на „специални знания“ и познанства.⁴² Организационните връзки помежду им са хоризонтални, т.е. всички се равно и еднакво подчинени на този, който ръководи.⁴³ Ръководната функция може да не е стабилизирана у конкретен

---

³⁹ Попова, П., Г. Кирилов. Пак там.

⁴⁰ Решение на АСНС №28 / 23.01.2017 г. по ВНОХД №16/2015 г.

⁴¹ Например НОХД №15/2010г. на СНС; НОХД №1629/2012 г. на СНС; НОХД №517/2013 г. на СНС; НОХД №996/2013 г. на СНС; НОХД №1464/2013 г. на СНС; НОХД №259/2014 г. на СНС; НОХД №1035/2016 г.

⁴² Присъда на СНС от 24.04.2014 г. по НОХД №996/2013 г. („притежавал специални знания и познавал кръг от хора“); Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г. („решили да привлекат и трети човек, който да има опит в тази дейност“).

⁴³ Присъда на СНС от 17.11.2014 г. по НОХД №1629/2012 г.

участник.⁴⁴ Почти всички участници са активно ангажирани с изпълнение на престъпленията от предмета на дейност като съучастници в различни форми и с различен по интензивност принос.⁴⁵ Функциите им не са строго определени и рядко изискват специални умения. Предметът на дейност е разнообразен и включва каналжийство, контрабанда, трафик на хора, търговия с наркотици и т.н.

По вид такова сдружение е **класическа обикновена престъпна група с унитарна или авторитарно-унитарна органична структура**. Поради вече обсъдените законови дефицити, съдебната практика я квалифицира като ОПГ, за да може да реализира наказателна отговорност срещу участниците с оглед организирания характер на тяхната престъпна дейност. Въпреки това съдебните актове разпознават „нетипичните“ за ОПГ признаци на обсъжданата структура.⁴⁶

На второ място се срещат сдружения с три йерархични нива. При тях се обособява лидер или лидерско звено, което взема решенията, междинно ниво (понякога не напълно отделено от лидерското), което отговаря за комуникацията, и изпълнителско ниво, на което е възможно участниците да не се познават.⁴⁷ Структурата е проста механистична. В някои случаи възникват елементи на специализация, като междинното ниво включва две или три лица, които приоритетно отговарят за определени аспекти на престъпната дейност. Тази специализация е функционална, зависи от отношенията на доверие с лидера и не изисква специални умения. Предметът на дейност най-често са престъпления, свързани с производство и разпространение на наркотични вещества.

Тези сдружения също се третират като ОПГ, но криминологичният им профил отговаря на **престъпна организация**, а в зависимост от числеността и

---

⁴⁴ „Никой от тримата подсъдими не заемал ръководна роля в групата, а взаимно си разпределяли и изпълнявали ролите и конкретните задачи... Тримата участници в групата подържали постоянна връзка помежду си“ (Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г.); „Ръководил заедно с Д.В.А. организирана престъпна група“ (Присъда на СНС от 09.06.2014 г. по НОХД №517/2013 г.).

⁴⁵ Р 565-14-III (ВКС обсъжда хипотеза на многостепенно съучастие между участници в ОПГ, при което участник подбудил подбудителя (също участник в групата) на крайния извършител).

⁴⁶ „Не може принципно да се отрече възможността да съществуват групи без ръководител, които не са с изградена на строго йерархичен принцип „вертикална структура“. Принципно е възможно да съществуват и групи с „хоризонтална структура“, които функционират при равнопоставеност на членовете си, както е било и в настоящия случай. Действително, вярно е, че престъпната група предполага не обикновено предварително сговаряне, а определени елементи на организираност, какъвто елемент може да бъде и подчиняването на известно ръководство. Но организационни елементи са и планирането на проектираните бъдещи престъпления, изготвяне на стратегия и схема по която ще действа групата, каквито елементи се доказват по настоящото дело спрямо престъпното сдружение на тримата подсъдими. И понеже не е нужно групата да има структура, която да е с характеристиките на развита, както и да има ръководител, респективно да е изградена на строго йерархичен принцип, включително с териториални поделения и звена, то не се приемат и доводите на защитата за несъстомерност на дейността по чл. 321 НК“ (Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г.).

⁴⁷ Присъда на СНС от 15.02.2012 г. по НОХД №25/2012 г. („По този начин ясно се оформила групата, която била с ръководител ..., на второ ниво били ... и на трето ниво били дилърите, които да продават на улицата”).

трайността им, наличието на относителна структурна стабилност, обособено и устойчиво лидерство, изграден стандартизиран *modus operandi* при изпълнение на престъпните операции може да наведе и на извод за **по-сложен вариант на обикновена престъпна група**.

По-сложни престъпни сдружения в практиката се срещат изключително рядко.⁴⁸ За тях са характерни разклонени дивизионни йерархични структури със специализация и относителна оперативна самостоятелност на звената и участниците, липса на контакт между изпълнителските нива на звената и кодифицирани правила за вземане, съобщаване и изпълнение на решенията. Структурата е съобразена както с непосредствените корисни цели на сдружението, така и с необходимостта от неговото оцеляване в конкурентна среда, управление на рисковете от разкриване, на престъпната мотивация и лоялност на участниците, на контактите с трети лица (клиенти, доставчици, външни сътрудници).

2.2.3. Функционалната характеристика на престъпните сдружения – предметът на дейност, известен в практиката като „вторична дейност“ – не е решаващ за вида на сдружението. Сдружения с различни структури имат за типичен предмет еднакви по вид престъпни дейности – престъпления с наркотици, сводничество, трафик на хора, изнудване, кражби и грабежи.⁴⁹ Наблюдението потвърждава тезата, че **не предметът на дейност, а структурата на сдружението има по-голямо значение за определяне на неговия вид.**

2.2.4.1 Предметът на дейност е различен от „дейността“, която е по-широка и не е дефинитивен признак на сдружението.⁵⁰ В практиката е възприета научната дефиниция, че дейността е „*съвкупността от всички престъпни посегателства, насочени към постигане на целите на сдружението, в чието извършване участват неговите членове или външни сътрудници*“ и тя обхваща както групата престъпления, „*чието дългосрочно и системно изпълнение е мотивирало участниците към сдружаване (предмет на дейност)*“, така и всички онези деяния, „*извършвани относително инцидентно, зад които също стои колективна престъпна воля.*“⁵¹ Предметът на дейност включва онези престъпления, за извършването на които участниците в сдружението са постигнали съгласие, поради което те очертават и груповата престъпна цел.

2.2.4.2 Във връзка с предмета на дейност практиката среща следните затруднения:

---

⁴⁸ Например ДП – сл. дело №319/2006 г. на НСЛС/пр. преписка №1142/2008 г. – СОП.

⁴⁹ Попова, П., Г. Кирилов „Структура и лидерство в престъпните сдружения“, Цит. съч.

⁵⁰ Вж. подробно и за двете у Пушкарлова, И., Цит. съч., с. 45 и сл.

⁵¹ Пушкарлова, И., Цит. съч., с. 45, Р 198-17-П.

▪ **2.2.4.2.1.** Първо, той е законово очертан с формулата „с цел да вършат престъпления“. В науката отдавна е преодоляно разногласието дали тази формула описва **обективен или субективен признак** в полза на становище, че той сочи **обективното** предназначение на сдружението, за което участниците са постигнали съгласие.⁵² Въпреки това в практиката след 2013 г. обсъжданата формула понякога се разчита като относима към специална съставомерна цел на участниците. Това внася хаос в стандарта за разпознаване и доказване на признаците на престъпното сдружение.

▪ **2.2.4.2.2.** Второ, за предмета на дейност на сдружението се съди по **предприетата от участниците в него престъпна дейност.**⁵³ Така се създава риск от смесване на понятията „дейност“ и „предмет на дейност“, както и до извличане на извод за престъпно сдружение от факти, очертаващи само съучастническа активност. Това е и основната причина в практиката почти изцяло да отсъстват сдружения, които все още не са започнали да функционират, временно са спрели или имат променлив предмет на дейност, въпреки тезата, че „за да се приеме, че съществува ОПГ, не е необходимо да бъдат осъществени престъпленията, които групата си е поставила за цел“.⁵⁴

Този подход поставя сериозни предизвикателства пред практиката, ако лицата имат минал съучастнически опит и престъпна специализация в даден вид престъпления и съучастническите връзки между тях постепенно прерастват в сдружение, но процесът не е приключил към момента на разкриването им.

Такъв е следният **силно илюстративен случай.**⁵⁵ Пет лица в дългогодишни приятелски взаимоотношения извършвали документни престъпления. Поради утвърдените лични отношения сред тях няма ясно изразен лидер, като вземането и изпълнението на решенията се извършва колективно. Всеки имал роля в процеса по изготвяне и търгуване на неистински официални удостоверителни документи, включително по осъществяване на контактите с третите лица – клиенти, в чиято полза документите бивали създавани, и по разработване на програмни продукти за заблуждаване на съответните държавни органи, че са платени данъчни задължения. Едно от лицата било вече осъждано за такива посегателства, друго било предадено на съд по такова обвинение, а трето било задържано в миналото за съпричастност към такава дейност. Доказателствената съвкупност съдържа данни за контакти с

---

⁵² Пушкарлова, И., Цит. съч., с. 46 и сл. Вж. и цитираните там източници.

⁵³ Тук следва да се припомни, че практиката няма установен подход за разграничаване на участниците в сдружението от външни съучастници.

⁵⁴ Присъда №1/29.02.2016 г. по ВНОХД №221/2015 г. на АСНС.

⁵⁵ Случаят е предмет на неприключило наказателно производство по пр.пр. №416/2018г. на СП, поради което се излага в максимално обобщен схематичен вид единствено за илюстриране на обсъжданите тук практически затруднения и без обсъждане по същество.

вероятни съучастници, посредствени извършители или клиенти и за престъпен принос на трети неустановени лица. Като цяло тя подробно описва схема за съвместно координирано изпълнение на еднородни по вид престъпления, организирани в престъпно предприемачество. Така се поставя **въпросът дали факти, очертаващи системно изпълнение на престъпленията в съучастие, едновременно с това очертават и престъпно сдружение между извършителите и между кои от всичките.**

Случаят е от фундаментално значение за изясняване на гранични хипотези на организирана престъпна дейност.

Първо, той потвърждава наблюдение, валидно за по-голямата част от практиката на специализираните юрисдикции. Според него **престъпното сдружаване възниква най-често на основата на вече формиран престъпен опит на участниците и наличие на някакви контакти между тях, осигуряващи необходима начална степен на взаимно доверие, но преди всичко познаване на техническите умения, с които участникът може да бъде полезен на престъпното начинание.**⁵⁶ Само по изключение се среща престъпно сдружаване (включително набиране на участници) между непознати лица, но и при тях е налице осведоменост (на лидера) за значимите им умения.⁵⁷

Второ, случаят отлично илюстрира **трудностите при разпознаване на престъпното сдружение в ранните етапи на образуването му.** Хипотезата следва да бъде разграничена от тази на **сдружаването** по смисъла например на чл. 308, ал. 5, изр. 2 от НК⁵⁸ и на **сговарянето** по смисъла чл. 321, ал. 6 от НК, но практиката е силно затруднена при диференцирането им. Двете явления описват предварителен етап на групова престъпна дейност, който се различава от организираната престъпна дейност по това, че **престъпно сдружение все още не е възникнало.** Сред важните въпроси тук е, например, този за стратегиите на набиране на участници. Тази дейност може да бъде както елемент от съставомерно образуване като продължавана престъпна дейност⁵⁹ преди сдружението да е формирано, така и проявна форма на сдружаване и сговаряне, при които престъпно сдружение по определение липсва. Практическият проблем е свързан с обстоятелството, че

---

⁵⁶ Втората предпоставка не винаги е лесно установима, тъй като лидери с по-авантюристичен стил понякога канят към съвместна престъпна дейност непознати или бегло познати им лица.

⁵⁷ Вж. например описанието на лидерската активност по повод привличане на нови участници и заместване на заловени от полицията стари участници по **Решение №7/14.02.2014 г. по ВНОХД №29/2008 г. на АСНС.**

⁵⁸ Явлението е изяснено у **Пушкарлова, И.**, Цит. съч., с. 27 – 31.

⁵⁹ Тя не е „продължена“, както погрешно се приема в практиката, тъй като се извършва чрез действия, а не с бездействия. Продълженото престъпление се извършва или само с бездействие, или изпълнителното му деяние завършва с акт на бездействие (вж. **ТР 3-71-ОСНК, т. VII- 1**). Единствената форма на организирана престъпна дейност, която има продължен характер, е участието. За подробно обосноваване на природата на формите на организирана престъпна дейност, вж. **Пушкарлова, И.**, Цит. съч., с. 73 и сл.

законът изисква от правосъдието реакция в хипотези на сдружаване и сговаряне (преди възникване на сдружение), както и при вече възникнала ОПГ, но съдържа празноти относно междинната хипотеза, в която е налице сдружение от друг вид в ранните фази на съществуването му.

Трето, случаят показва рисковете на подхода, при който изводът за наличие на сдружение се гради на признаците на извършваната „вторична“ престъпна дейност. **Трайната съучастническа обвързаност сама по себе си не предполага сдружение** и не е признак на такова, тъй като тя няма неговите структурни и функционални характеристики.⁶⁰ Практиката не е докрай прецизна, когато приема, че инцидентният характер е присъщ на съучастията и не е присъщ на организираната престъпна дейност.⁶¹ Този критерий е относителен и самостоятелно не винаги може да диференцира двете явления, особено ако се разграничават системно съучастие от ранните етапи на съществуване на обикновена престъпна организация.

Съучастническата дейност може да обхваща множество престъпления и да разкрива известна трайност. Това я сближава, например, с обикновената престъпна група, но *съучастията няма структурните признаци на групата* и за него не е характерно *уговаряне* на предмета на дейност.⁶² За сдружение може да се говори, когато: 1) ролите на отделните лица престанат да са строго оперативно свързани с изпълнението на престъпленията и придобият относителна самостоятелност; 2) между участниците възникнат структурни връзки, регулиращи престъпните им отношения по принцип и независимо от престъпната дейност и позволяващи тези участници да бъдат разграничени от други лица, с които влизат в престъпно взаимодействие; 3) бъде установен начин на вземане и изпълнение на решения; 4) налице е съгласие (уговорка) за бъдещо изпълнение на определен вид престъпна дейност; 5) всички тези признаци съществуват известен период от време. Следователно, явленията съучастие и престъпно сдружение са различни и се доказват и мотивират отделно на основата на самостоятелни факти.

---

⁶⁰ Така например по ВНОХД №221/2015 г. на АСНС прокурорът поддържа, че „от събраните по делото доказателства се установяват три отделни контролирани доставки на оръжие и боеприпаси, извършени от подсъдимите лица и от осъдените Н. и К., от което се доказва, че връзките между тях, насочени към осъществяване на престъпно придобиване, държане и предаване другиму на огнестрелни оръжия и боеприпаси, са били трайни по смисъла на чл. 93, т. 20 от НК“ (Присъда №1/29.02.2016 г. по ВНОХД №221/2015 г. на АСНС, с. 4).

⁶¹ Решение №415/23.02.2012 г. по НД №2161/2011г., П НО на ВКС, Присъда на СНС от 15.02.2012 г. по НОХД №25/2012 г., Присъда на СНС от 12.12.2013 г. по НОХД №1464/2013 г., Присъда на СНС от 29.04.2015 г. по НОХД №179/2014 г., Решение №38/04.12.2014 г. по ВНОХД №186/2014 г., Присъда на СНС от 14.05.2015 г. по НОХД №259/2014 г., Решение № 6/30.01.2014 г. по ВНОХД №359/2013 г.

⁶² Подробно за разликите между съучастие и престъпно сдружение от обективна страна у Пушкарлова, И., Цит. съч., с. 272 – 275.

Поради изложеното, **признакът „предмет на дейност“ следва да се установява преди всичко на основата на постигнатите от участниците уговорки, независимо дали е започнало или не тяхното изпълнение.** В този смисъл „за съставомерността на деянието е достатъчно участниците в групата да са постигнали съгласие за извършване на сочения вид престъпления“.⁶³ Такъв комплексен подход следва да бъде възприет като стандартна системна практика. Той би направил разпознаваеми не само „спящите“ сдружения, но и би очертал по-прецизно предмета на дейност, който обичайно е уговорен като по-машабен, отколкото е впоследствие реализиран.

2.2.4.2.3. Трето, практиката е стабилизирала убеждение, че предметът на дейност непременно трябва да представлява множество престъпления поради употребата на множествено число при назоваването на признака в дефиницията на организираната престъпна група⁶⁴. Такова изискване обаче не е въведено за никой от другите два вида престъпни сдружения, а тълкувателната практика изрично допуска те да могат да се създават и за изпълнението на едно престъпление⁶⁵.

Този **важен практически критерий за разграничаване например на ОПГ от престъпната организация** е ефективно заличен. От една страна е вярно, че законът не винаги предоставя възможност за специална наказателноправна реакция срещу дейност на обикновени групи и престъпни организации. Това обезсърчава практиката в тяхното разпознаване, дори когато то би могло да обуслови правосъден отговор на основата на множество престъпления. От друга страна практиката следва да търси начини да преодолее законовите несъвършенства, за да

---

⁶³ Решение №16/31.07.2017г. по ВНОХД №202/2016 г..

⁶⁴ Решение № 408 / 5.12.2011 г. по НД № 1990/2011 г. , III НО на ВКС (В случая е налице организиране на група за извършване само на едно престъпление, а чл. 93, т. 20 от НК изисква освен останалите елементи, наличие и на факти за организиране на престъпления, т. е. повече от едно престъпление... При граматическото тълкуване на нормата на чл. 93, т. 20 от НК се налага извод, че законодателят е предвидил като задължителен елемент на престъплението по чл. 321, ал. 1 – 5 от НК групата да е била създадена за извършване на две или повече престъпления); Вж. още Решение №415/23.02.2012 г. по НД №2161/11 г., II НО на ВКС, Решение №198/07.07.2017 г. по НД №363/2017 г., II НО на ВКС. В инстанционната практика: Решение №38/04.12.2014 г. по ВНОХД №186/2014 г. („Дейността им не е инцидентна – за някакво точно определено и конкретно престъпление, а обхваща и съгласието на отделните лица в групата относно създаване на предпоставки за извършване на поне две престъпления от определен тип“.); Присъда на СНС от 23.03.2016 г. по НОХД №879/2014 г. („като задължителен елемент на понятието за организирана престъпна група от обективна страна е необходимо групата да е създадена за извършване на повече престъпления от определен вид. Обвинението за вторична престъпна дейност е за едно само престъпление по чл.234 НК-държане на акцизни стоки без бандерол“);

⁶⁵ ТР 23-77-ОСНК („две или повече лица съгласуват волята си за осъществяване на едно или повече престъпления“).

осигури постигането на законовите цели – наказателноправна защита от (организирана) престъпност.⁶⁶

Вече беше обърнато внимание на неблагоприятната тенденция определеното по чл. 93, т. 20 от НК да се генерализира до степен да се ползва като родово понятие за престъпно сдружение.⁶⁷ Беше коментирана и нагласата за предмета на дейност да се съди по вече предприетите престъпни деяния, а не толкова по съдържанието на постигнатата между участниците престъпна уговорка. Оттук следват противоречия в подхода към групови обединения извършители, които са били реално ангажирани само с едно престъпление (например защото сдружението е в самото начало на функционирането си), дори ако то е продължавано. В тези случаи престъпното явление или се ограничава до съучастническата дейност, която се е проявила в задружното извършване на престъплението от предмета на дейност, или се признава за ОПГ, без реално да разкрива нейните признаци.

Особено показателен в това отношение е **случай от практиката на специализираните юрисдикции от 2014 – 2016 г.** Двама от извършителите са осъдени по споразумение за участие в ОПГ с предмет на дейност престъпна търговия с оръжие по чл. 339, ал. 2 от НК, а другите двама са приети за съучастници от първоинстанционния съд⁶⁸ и осъдени съответно за ръководене и за участие в ОПГ от въззивния съд⁶⁹, без между инстанциите да съществува значима разлика в установените факти.

От значение в случая е, че описанието, което и двете съдилища дават на престъпното обединение, разкрива **типичните признаци на обикновената**

---

⁶⁶ Вж. напр. **Присъда на СНС от 23.03.2016 г. по НОХД №879/2014 г.** („Задължителен елемент на понятието за организирана престъпна група от обективна страна е необходимо групата да е създадена за извършване на повече престъпления от определен вид. Обвинението за вторична престъпна дейност е за едно само престъпление по чл. 234 от НК. Макар и с усложнена по състав конструкция, престъплението е само едно продължено такова“). **Присъда на СНС от 17.09.2013г. по НОХД №113/2012 г.** (прието е, че групата от двама ръководители и седем участници за източване на гориво от продуктопроводите на търговско дружество при ясно разпределени роли не е организирана и следователно липсва престъпно сдружение, тъй като извършеното е едно продължавано престъпление).

⁶⁷ **Присъда на СНС от 29.10.2014 г. по НОХД №1492/2013 г.** („Сдружението [курс.авт.] следва да не е създадено за конкретно деяние, а да е за две или повече престъпления“);

⁶⁸ **Присъда на СНС от 14.05.2015 г. по НОХД №259/2014 г.** („извършеното общо престъпление води до единствения извод, че всички четирима участници са действали заедно за постигане на целения престъпен резултат при описаните форми на съучастие. За да може, обаче, това съгласувано извършване на престъпление да прерасне в ОПГ, както беше отбелязано, съгласно разпоредбата на чл. 93, т. 20 от НК е необходимо това създадено трайно сдружение да цели извършване на повече от едно престъпление, а не инцидентна престъпна дейност“).

⁶⁹ **Присъда №1/29.02.2016 г. по ВНОХД №221/2015 г. на АСНС,** с която е отменена Присъда на СНС от 14.05.2015 г. по НОХД №259/2014 г. („макар да се установява, че подсъдимите и св. Н. и Т. са взели участие в осъществяването на едно единствено престъпление по чл. 339, ал. 2 вр. с ал. 1 НК, а именно придобиването, държането и предаването на другиму, ... безспорно е, че същите са обединили усилията си ... за осъществяване на множество такива деяния“).

престъпна група, макар за първоинстанционния съд то да не е сдружение, а за въззивния да е ОПГ. Това са: относителна малочисленост на участниците (четирима), липса на обособен лидер („лице, изпълняващо ръководна роля“), ограничен предмет на дейност до един вид престъпление, интензивно взаимодействие между участниците, изразено в съучастническа дейност по изпълнение на отделните деяния, насоченост на индивидуалното участие на всеки към изпълнение на отделна „задача във връзка с общо взетото решение“. Съдилищата приемат „стриктно разпределение на ролите“, но тяхното описание показва, че те са изцяло функционално дефинирани, т.е. подчинени строго на изпълнението на престъпната дейност и инструкциите на ръководителя и очертават сбор от индивидуални задачи. Участниците са подбрани на основата на уменията и контактите, с които могат да бъдат полезни на престъпното начинание. Комуникацията е децентрализирана и обхваща всички, като всички участват във вземането на престъпните решения, тяхното изпълнение и усвояването на облагите. Липсват данни за стабилна структура с ясно изразена йерархия и отговорности, кодифициране на отношенията, разделяне на лидерско от изпълнителски нива, стандартизация на изпълнението, поява на групова принадлежност и идентичност и пр. Така въззивният съд с основание приема, че е налице престъпно сдружение, а първоинстанционният – че липсва ОПГ.

Случаят ясно очертава риска от диаметрално противоположни и в същото време еднакво обосновани правни интерпретации на една и съща фактическа обстановка на фона на отсъствие на ясни законови критерии и понятия. Крайният съдебен извод в случая е определен от отговора на твърде деликатния въпрос дали от задружно извършено конкретно продължавано престъпление следва несъмнено, че лицата са имали намерение трайно да се ангажират с такъв вид престъпна дейност или не. На практика той може да аргументира единствено наличието или отсъствието на престъпно сдружение при равни други условия, но не и неговия вид, освен ако законът не тласка практиката към генерализиране на дефиницията по чл. 93, т. 20 от НК.

Всичко описано дотук потвърждава предвиждането, че **ОПГ е най-рядко срещана, а най-честият вид сдружение е обикновената престъпна група**. Наблюдението е твърде тревожно предвид обстоятелството, че законовата регламентация е съобразена с точно обратната структура на организираната престъпност и настроена да реагира главно срещу ОПГ при значителна и крайно неоправдана нечувствителност към другите два вида масово срещани престъпни сдружения.

Обсъжданият проблем има и друг аспект. **Въпрос на стратегия на разследване и обвинение е дали отделните звена на голямо и сложно престъпно сдружение, ползващи се с относителна самостоятелност в престъпната дейност, ще бъдат разпознати и третираны като части от него или като отделни престъпни сдружения.** Ако сдружението, например, има хоризонтална мрежова структура, в която отделните звена са специализирани и обособени, взаимодействат си на основата на партньорско сътрудничество и техните ръководители образуват лидерското ядро на мрежата, от гледище на организационната теория са еднакво валидни подходите, при които като отделно сдружение се разглежда цялата мрежа или всяко от звената ѝ.

Вторият подход има съществени предимства от гледище на доказване и процесуална бързина, а първият – съществени недостатъци, тъй като повишава неимоверно фактическата и правната сложност на делото, предизвиква процесуални и доказателствени усложнения, понижава предвидимостта на процеса и т.н., включително завишава рисковете сдружението да предприеме преструктуриране и задълбочаване на конспиративността, ако участниците в него се почувстват застрашени от разкриване и залавяне. Такава реакция на сдружението може да обърка и дори напълно да блокира разследването, да повлияе на годността на събраните доказателства и т.н.

Актуалната законова рамка обаче насърчава именно първия подход, като обезсърчава органите на разследването да проявяват изобретателност и гъвкавост и да прилагат индивидуални нестандартни решения при разследване, дори когато е налице институционална воля и професионални качества за това.

De lege ferenda

За преодоляване на описаните проблеми е необходима промяна на наказателния закон. За целта са възможни следните решения:

Първо, прецизно и практически издържано дефиниране на всеки от видовете престъпни сдружения, с които работи законът, включително родовото понятие за сдружение. В науката това понятие е подробно разработвано и нейните постижения следва да се ползват от законодателя.

Второ, интегриране на всички видове в ясна класификационна система, т.е. основаване на дефинициите на качествени и количествени признаци, които са ясно установими и измерими и могат да обосноват видово разграничение в конкретни случаи. Те могат да ангажират знания от неправни науки или да изискват допълнителна осведоменост на правораздавателния орган, но не могат да бъдат

произволни, неясни и уязвими на противоречиви интерпретации и предположения. Законодателят може да запази вече възприетите – численост, трайност, структура, предмет на дейност – или да въведе нови, стига да гарантира яснотата им.

Трето, във връзка с първите две препоръки е силно препоръчително да **бъде заличено понятието за престъпна организация**. Съдебните актове ясно показват практическите трудности при разграничението ѝ от ОПГ, което не е възможно дори теоретично в никоя от хуманитарните науки. Общите им признаци преобладават при липса на ясен критерий за диференциране, което показва, че **става дума за едно явление с различни проявни форми**. То следва да бъде описано с едно понятие в закона, а количествените изменения, свързани с относително по-голяма трайност, многочисленост и структурна сложност, да имат значение при индивидуализацията на отговорността.

Четвърто, **правният режим на всички видове престъпни сдружения следва да бъде уеднаквен**, за да може да се позволи на съдебната власт да реагира при всеки случай на извършена организирана престъпна дейност независимо от вида на сдружението. За целта е необходимо в съставите на Особената част да бъдат изброявани всички видове престъпни сдружения или Особената част да работи само с родовото понятие. Съдът следва да преценява вида на сдружението при индивидуализацията, а не изводите в тази посока да определят дали отговорност изобщо се носи.

Разлика в режимите е допустима само по изключение и при ясни криминологични основания за това. Те могат да са свързани единствено с обоснована теза, че 1) определени видове организирана престъпна дейност се проявяват само в един вид сдружение или 2) проявните форми в други видове сдружения не са достатъчно общественоопасни, за да се нуждаят от наказателноправна реакция. На този етап липсват основания да се предполага, че такива тези е възможно да бъдат изведени и аргументирани.

В заключение следва да се подчертае, че **такава значима законова реформа изисква отговорен и компетентен подход, по възможност в условия на споделено съгласие между законодателя, съдебната власт и науката**. Ако такъв не може да бъде осигурен, препоръчително е да бъде запазено статуквото и да се търсят научно обосновани практически решения в рамките на действащото законодателство, т.е. **без намесата на законодателя**.